

TEZ İNCELEME | THESIS REVIEW

(Bu Makalenin intihal içermediği benzerlik tarama programlarıyla teyit edilmiştir. / The similarity that this article does not contain plagiarism, has been confirmed by plagiarism checker programs.)

Gönderim Tarihi: 14.09.2020 | Kabul Tarihi: 8.12.2020

Bid'at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri*

- The Reasons Of Emergence Of Bid'ah And Superstitions-

Leyla YILDIRIM** – Fikret KARAMAN***

Atıf/Citation: Yıldırım, Leyla; Karaman, Fikret. "Bid'at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri / The Reasons Of Emergence Of Bid'ah And Superstitions". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi/ Journal of Mesned Divinity Researches*, (Güz 2020-2): 471-489.

Öz:

Bid'at; dinin aslından olmadığı halde inanç ve ibadet alanında sonradan icat edilen inanış ve davranışları ifade etmektedir. Hurafe ise, bazı insanlar tarafından ortaya atılan, kendisinden uğur veya uğursuzluk, zarar ya da yarar geleceğine inanılan eylem ve davranışlar şeklinde tanımlanmıştır. Bid'at ve hurafelerin ortaya çıkış sebepleri dini etmen ve kültürel etmen başlığı altında irdelenmiştir. Dini etmenler ilahi dinlerden gelenler ve ilahi olmayan dinlerden gelen bid'at ve hurafeler başlığı altında sunulmuştur. Kültürel etmenlerden kaynaklanan bid'at ve hurafelerde, eşyanın mahiyetini ve doğa kanunlarını bilmemek, geleceği bilmek arzusu, korku ve hurafelerle ilgili yayınlar ve reklamlar etkili olmuştur. Çağımızda da bid'at ve hurafeler her geçen gün artarak dini, sosyal ve kültürel hayatımızı etkilemeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bid'at, Hurafe, Din, Kültür, Psikoloji.

Abstract:

Bid'ah refers to beliefs and behaviors that were later invented in the fields of faith and worship, although they are not inherent in religion. On the other hand substitution is defined as action and behavior, believed to be fortune or misfortune and beneficial or harm, that put forward by some people. The reasons of emergence of bid'ah and substitutions were scrutinized under the heading of religious and cultural factors. Religious factors were presented under the heading of bid'ah and substitutions that derive from divine religion and non-divine religion. Not knowing essence of goods and laws of nature, desire to know the feature, publications and advertisements related to fear and substitutions were be effective in bid'ah and substitutions that stem from cultural factor.

* Bu makale Prof. Dr. Fikret Karaman'ın danışmanlığında Leyla Yıldırım'ın "Bid'atler, Hurafeler ve Malatya Örneği" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Vaiz, Elazığ-Kovancılar Müftülüğü, lyildirim441981@gmail.com, Orcid: 0000-0002-3515-6190.

*** Prof. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, fikret.karaman@inonu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-5640-2901.

In our era, bid'ah and superstitions continue to affect our religious, social and cultural life with each passing day.

Key Words: Bid'ah, Substitutions, Religion, Culture, Psychology.

1. GİRİŞ

Arapça'da "icat etmek, örneği olmaksızın yapıp ortaya koymak, inşa etmek" anlamlarına gelen "b-d-a" kökünden türeyen bid'at, "daha önce benzeri bulunmayıp sonradan ortaya çıkan (muhtes) şey" anlamına gelir. Bir başka anlamı ise yeni bir iş yapmak veya bir şeyi icat etmektir. ¹Dini bir terim olarak, bid'at, Hz. Peygamber (s.a.s)'den sonra ortaya çıkan, Kitap ve Sünnette hükmü bulunmayan, dolayısıyla dini bir delile dayanmayan, ayrıca ashabın, tabiinin ve müçtehit imamların görüşlerine aykırı olan anlayış, fikir, fiil ve davranışlar şeklinde tanımlanmıştır.²

"H-r-f" (Harefe), kökünden türemiş bir isim olan hurafe kelimesi, akla ve gerçeğe aykırı olan düşünce, hoş etki bırakan yalan söz, haber ve eylem demektir.³ Bir başka ifade ile dinin özünde olmayan, bir takım yollarla sonradan dine sokulan, toplumda dini inanç ve ibadet gibi kabul gören söz, fiil ve davranışlardır.⁴ Bu bağlamda hurafe, "boş inanç" ve bilgi alanının dışında kalan, gerçeğe bağlantısı bulunmayan varsayımlara inanmaktır.⁵ İslâm dini açısından değerlendirdiğimizde; Kur'ân-ı Kerîm ve hadislere dayanmayan uydurulmuş masallar hurafe kapsamına girer.⁶ Bunlar; din adına ileri sürülüp benimsenen, fakat bilimsel temeli olmayan şeylerdir.⁷ Diğer bir ifade ile hurafe, medeniyetin ilerleyişi sonucunda inanç biçimlerinin farklılaşması ile birlikte ortaya çıkmıştır.⁸

---

¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük* (Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi, 1986).233."Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi" (İstanbul: Gelişim Yayınları, t.y.).50.

² Mehmet Zeki Pakalın, "Bid'at", *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983).256.

³ Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010). 132, Ebi Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezheri, *Mu'cemuTehzibu'l Luğati* (Beyrut: Dar el-Marefah, 2001). 1015.

⁴ Abdul Celil Candan, "Hurafe", *Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010). 360.

⁵ Orhan Hançerlioğlu, "İslam İnançları Sözlüğü" (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975).109.

⁶ Orhan Hançerlioğlu, "İslam İnançları Sözlüğü".168.

⁷ *Eğitim Ansiklopedisi* (Ankara: Ansiklopedi Yayınevi, 1966). 41.

⁸ Ali Murat Yel, "Hurafe", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998).381.

İlahi dinlerden Yahudilik ve Hıristiyanlıkta bu tür davranışların olağan hale geldiğini söylemek mümkündür. İlahi olmayan dinlerde de hurafeler hep var olmuştur. Bu bağlamda Hinduizm, Budizm, Şintoizm, Şamanizm, Maniheizm, Zerdüştlük gibi dinlerin inanç sistemleri de doğrudan hurafenin kaynağını beslemişlerdir.⁹

Özellikle dinler tarihi incelemeleri, toplumların, dinden uzaklaşıp dinin yerine hurafe ve cahil kalıntıları benimsediklerini çeşitli örneklerle dile getirirler. Halk tabakalarının eski dinlerinin tören ve geleneklerinden ayrılmadıklarını, bütün kitaplı dinlerin tarihleri göstermektedir. Peygamberin öğrettikleri dinin esasına sadık olan din bilginleri, her yerde bu hurafelerle mücadele etmişler, insanları bunlardan uzaklaştırmaya çalışmışlardır.¹⁰

Sosyal hayatın her alanında var olan hurafeler, eski inançlardan arta kalan kırıntıların, din, örf, adet ve kültür olarak ortaya çıkmasıdır. Her toplumda var olan hurafelerin dinle bağlantılarının olup olmadığı incelenmiş, insanların istifadesine sunulmuştur.¹¹

21. yüzyılın ilk çeyreğini oluşturan bu günlerde, hurafe ve bid'atların varlığı bir realitedir. Nitekim araştırmanın amacı da, halk arasında yaşayan bid'at ve hurafelerin ortaya çıkış sebebinin tespit etmek ve bu tür anlayışların itikadi yönden nasıl sorun oluşturduğunu belirlemeye çalışmaktır. Böylece bu yanlış uygulama ve inanışların kaynağı belirlenip, İslam kültüründen ayıklanması durumunda İslamiyet'in ne kadar sade, arı duru ve hayatın akışına uygun bir din olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

2. DİNİ ETMENLER

İlahi dinlerin esas ve ilkelerinden sapmalar, her devir ve toplumda olmuştur. Bir dinin ibadet, ayin ve ritüelleri başka bir dini etkilediği gibi hurafe ve bid'atların da hastalık gibi geçtiği görülmektedir. Bu tür anlayışlar genellikle sahil dini metinlere, inançlara ve değerlere ilgisiz kalındığı zamanlarda daha belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda Yahudilik ve Hıristiyanlıktan gelen bazı bid'at ve hurafelerinde İslam dinine geçtiği görülmektedir. Bu sapmalar ilahi din kaynaklı olabileceği gibi ilahi olmayan din kaynaklı olması da mümkündür.

⁹ Fikret Karaman, *İslami İnanç Değerleri ve Çağdaş Dini Akımlar* (Ankara: TDV, 2016). 181.

¹⁰ Abdulkadir İnan, *Hurafeler ve Menşeleri* (Ankara, 1962). 3.

¹¹ Fatma Yılmaz, *Din Eğitimi Işığında Kadınlar Arasında Yaşayan Hurafeler* (İstanbul: Cihan Yayınları, 2008).23.

2.1. İlahi Din Kaynaklı Bid'at ve Hurafeler

Yahudi ve Hıristiyanlık gibi ilahi olan dinlerden gelen bazı bid'at ve hurafelerin İslam dinine geçtiği görülmektedir. Beni İsrail peygamberleri, fetiş-tılsımlarını kesin olarak yasaklamışlardır. Ahdi Atik'te Yakup peygamber, ehli beytine yanlarında bulunan garip tanrıları ve şirk sembollerini uzaklaştırmalarını istemiş, onlar ellerindeki ve kulaklarındaki küpeleri Yakup'a vermişlerdir. (Tekvin 35/2-4) Bu metindeki "garip tanrılar" fetiş mahiyetindeki tılsım muskalarıdır. İslam dininde yasak olan tılsım ve afsunların kaynağı hiç şüphesiz Yahudilerin "kabala" denilen mistik ve skolastik felsefeleri olabilir.¹² Ayrıca yaratılışla ilgili yorumlara ve Yahudilerin, kaynağı pek açık olmayan kitaplarına bakıldığında da Hz. Âdem'in yalnızca, insanlar arasında bir tek günah işlemiş biricik insan olarak değil, büyük bir şahit olarak da övgüyle anılmaktadır. Öldüğü zaman onu gömmek için Gök'ten meleklerin indiğini ve hatta Hz. Âdem'le Hz. Şit'in yaşadığı çağlarda ölümlerin bedenlerinin çürümediğini, Hz. Şit'in ölümünden sonra ise bu durumun değiştiğini, o güne kadar yemyeşil olan dağların çorak kayalıklara dönüştüğünü iddia etmektedirler.¹³ Yahudilikten geçen bir takım atasözleri de biz de kullanılmaktadır. Para verene selam verilir, kesik görmek istenilen el öpülür, maliyeti az olandan çok ver, konuşmayanı tanrı duyamaz; onur ile para, ikincisi daima başta gelir gibi sözler Yahudilikten bizlere geçmiştir.

Yahudilik'te en eski hurafelerden biri nazar kavramının tahrifidir. Bu inanca göre önemli şahsiyetler, güzel kadınlar ve yeni doğan bebekler kötü insanların nazarına maruz kalmaya elverişlidirler. Nazardan korunmak için metalden yapılmış, üzerinde dualar yazılı el şeklinde muskalar yapılmıştır. İkinci yaygın hurafeleri el falına bakarak insanın geleceğini okumadır. Yahudilik'teki hurafe inançların çoğu çocukla ilgilidir. Çocuğun erkek olması için anne hamilelik sırasında her Cuma bir erkek adı telaffuz eder. Doğumun gerçekleşeceği odaya kötü cinler girmesin diye yere tebeşirle bir daire çizilir, dişi cin Lilil'ten korunmak için kadının yatağının altına muska konur. Tevrat'ın yere düşmesi felakete, köpeğin uluması ölüme, ayın tutulması belaya işaretlerdir.¹⁴

Toplumlar ve dinler arasında ortak kabul gören hurafeler vardır. Farklı inançlara sahip insanlar aynı yeri kutsal kabul edip aynı ziyaret mekânını şifa verici olarak kabul etmişlerdir. İlahi dinlerden bir diğeri olan Hıristiyanlıkta ise su kenarlarını kutsal kabul etmek gibi eski dinlerin kalıntısı olarak devam eden

¹³ Martin Lings, *Antik İnançlar Modern Hurafeler*, trc. Nabi Avcı (İstanbul: Ağaç Yayınları, 1991). 32.

¹⁴ Ali Murat Yel, "Hurafe".381.

hurafeler mevcuttur. Bu bağlamda İstanbul'daki ayazmalar (Hıristiyanlıkta kutsal kabul edilen pınar ve çeşmeler) Bizans paganizminin hatıralarıdır.¹⁵ İslam toplumlarında ve Türkiye'de de, şifalı olmasından ziyade dini tesirinden dolayı kutsal kabul edilen ve zemzem suyu gibi telakki edilen suların olduğuna inanılmaktadır. Bu algı genellikle evliya türbesi yakınında ve adak yerlerinde bulunan suların her hastalığa şifa olduğu şeklinde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle türbeyi ziyarete gelenlere içirilmektedir.¹⁶

Bir diğer örnek ise, doğum yılı ve günü kesin olarak bilinmeyen Hz. İsa'nın, Romalıların İran'dan aldıkları Mitra dinindeki ölümsüz Güneş Tanrısının doğum günü ile aynı gün kutlanması gösterilebilir. Dördüncü asırda Hıristiyanlık zafer kazandıktan sonra putperest Roma bayramı, Hz. İsa'nın doğum günü olarak kilise tarafından kabul edilmiş, Hıristiyanlıkla beraber başka ülkelere yayılmıştır.¹⁷ Günümüzde Müslüman toplumlarında da bu bayram kutlanmaktadır. Müslümanların yılbaşı ve benzeri etkinlikler noktasında daha hassas davranması gerektiğini dile getiren Gündoğar, bu konuyu şöyle özetlemektedir: "Müslümanlar İslami bir duruş sergilemeli ve bilinçli bir şekilde kendi kültürlerine değer vermelilerdir. Bu durumda hassas davranılmadığı takdirde zaten var olan kültürel yozlaşmaya bir nevi bizde katkıda bulunmuş oluruz."¹⁸

Eski Şamanist kavimlerin ağaç kültü, Hıristiyanlara geçerek "Noel Ağacı" olmuştur. Günümüzde de sadece Hıristiyanların değil Hıristiyan olmayan milletlerin de Noel zamanında çam ağaçlarını süslemeleri ve bu ağaçların kutlaştırılması, evlerde ve mağazalarda bunlara en önemli yerlerin tahsis edilmesinde, Hıristiyanlığın etkisinin canlı olduğunu göstermektedir. Bu tür inançların, insanların sağlıklı bir inanca sahip olmaları için dinin asıl kaynakları incelenip ilim adamları tarafından değerlendirilmesi isabetli olacaktır.¹⁹

Tüm bunlarla beraber bütün dinlerde bir "üç dünya" öğretisi de vardır: Ruhun, canın ve bedeninin dünyası. Can ve beden "bu dünya" dediğimiz şeyi oluştururlar. Ruh dünyası ise, bu dünyanın ötesindedir ve beşeri melekelerin kapsamı dışındadır. Can ile ruh arasındaki rabıtayı sağlayan araç, zekâ denilen insanüstü bir melekedir. Bu Hıristiyanlık ve İslam'da "Kalp gözü" diye adlan-

¹⁵ İnan, *Hurafeler ve Menşeleri*. 16.

¹⁶ Atilla Türkyılmaz, "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları", *Bilim Kültür- Uluslar arası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4 (2013). 96.

¹⁷ Abdurrahman Küçük v.dğr., *Dinler Tarihi*, 4. Baskı (Ankara: Berikan Yayınevi, 2012).265-266.

¹⁸ "Prof. Dr. Hamdi Gündoğar'dan "Yılbaşı Uyarısı: Müslüman'ın Görevi Kendine Özgü İslam Kültürünü Yaşamaktır", *İslami Analiz*, erişim: 23 Haziran 2020, <http://www.islamianaliz.com/h/62267>.

¹⁹ Bedir Karani, *Hurafelere Karşı Eğitim ve Bilim*.(İstanbul: Ravza Yayınları, 2015). 22.

dırılan bir melekedir. Hıristiyanlıkta da bu iki simge birleştirilmiştir, çünkü şeytan cennetten düşerken alındaki gözünün dünyaya zümrüt şeklinde düştüğü ve bu zümrüdün sonradan Hz. İsa'nın son akşam yemeğinde kullandığı kâseye oyularak yerleştirildiği yolunda bir inanış tarzı ortaya çıkmıştır.²⁰

Hıristiyanlıktan İslam'a, misyonerlik faaliyetlerinin etkisiyle de birçok hurafeler girmiştir. Billhassa bu dinin ve mensuplarının bazı yanlış söz ve ifadeleri, atasözleri veya güzel söz şeklinde kültürümüzde yer etmiştir. Halk arasında kullanılan, "Allah-baba bizi korusun. İslam dini kılıçla yayılmıştır. Müslümanları İslam dini geri bırakmıştır, her koyun kendi bacağından asılır, üzümü ye bağını sorma, cehennem kapısını hocalar açacak, inanma dostuna saman kor postuna, yiğidin silahı inkardır gibi sözler bunlardan sadece birkaçıdır. Aynı zamanda bazı misyoner teşkilatları halka çeşitli bildiri ve broşürleri dağıtmak suretiyle, ayrıca son yıllarda teknolojinin yaygın kullanılmasıyla internet üzerinden insanların itikadını sarsmaya çalışmaktadırlar. Bununla beraber Hıristiyan ibadet yerleri olan kiliselerde mum yakmak, yukarı da zikredildiği üzere ayazmalardan şifa bekleyerek su içmek, buralarda bulunan havuzlara dilek tutarak para atmak, türbelerde dilek tutup bez bağlamak ve Hıristiyanlıkta yaygın olan şirinlik muskaları yaptırılması, iki bayram arasında nikah kıyılmaması, kapı eşiğine nal çakılması, kurşun ve bakla dökülmesi gibi uygulamalar, Müslümanlar arasında yaygın olan hurafeler olup çeşitli yollarla Hıristiyanlıktan İslam kültürüne geçmiştir.²¹ Yine bu bağlamda yedinci çocuğun şifa verme gücünün olduğu, cadıların büyü yapmak için kullandığına inanılan sağ işaret parmağının kullanılmaması, evlerin kapılarına at nalı asılması, uğursuzluk getireceğine inanılmasından dolayı on üç sayısının kullanılmaması, aynanın kırılmasının uğursuzluk getireceği, kötü ruhları savmak için ahşap bir nesneye vurulması, baykuşun ötüşünün ölüm habercisi olduğu, kara kedi görenlerin belaya maruz kalacağı, ölü ruhunun geri dönmesini önlemek için siyah giymesi gerektiği gibi hurafeler hıristiyanlıktan geçmiştir.²²

2.2. İlahi Olmayan Dinlerden Gelen Bid'at ve Hurafeler

İslâmiyet, Asr-ı Saâdet döneminde Arabistan yarımadasının dışına çıkmamıştır. Ancak hicri birinci asrın sonlarına doğru Suriye, İran, Irak ve Mısır gibi büyük ülkeler fethedilmiştir. Araplar sade bir hayata ve pek karmaşık olmayan dinî anlayışa sahip olmalarına rağmen İslâm topraklarına katılan yeni ülkeler eski din, kültür ve medeniyetlerin, birçok inanç ve düşüncenin beşiği

²⁰ Lings, *Antik İnançlar Modern Hurafeler*. 38.

²¹ Karani, *Hurafelere Karşı Eğitim ve Bilim*. 54.

²² Ali Murat Yel, "Hurafe"..381.

konumunda idi.²³İslâm coğrafyasına giren bu yeni toplumların kökleşmiş fikirlerini, eski inançlarını, atalarından kalan adet, gelenek ve göreneklerini temelden atmaları mümkün olmamıştır. Çünkü kendisine uzun süre inanılan bir husus zahiren terk edilse bile onun zihinlerde bırakmış olduğu iz kolayca silinemezdi. Şayet bu inanç toplum içinde yerleşmişse onun ortadan kalkması daha da zordur.²⁴

Nitekim İslâm tarihi boyunca böyle olmuştur. İslâmiyet'i kabul eden çeşitli din mensupları eski dinlerine ait bazı telâkkileri bırakmamış, Müslüman olunca da devam ettirmiş ve diğer Müslümanlara da aktarmışlardır. Dinin kendisiyle hiçbir ilgisi olmayan bu anlayışlar zamanla diğer Müslümanlar tarafından da benimsenmiş ve böylece asırlar boyu İslâmî bir inançmış gibi yaşatılmıştır.²⁵

Cahiliye devri Araplarını da bu bağlamda değerlendirdiğimizde bu tür eylemleri görmemiz mümkündür. Örneğin uğura, uğursuzluğa ve cinlerle ilgili çeşitli hurafelere inanıyorlardı. Cinlerin kertenkele, kirpi, deve kuşu, tarla faresi, tavşan gibi hayvanların şekline bürünerek insanlara görüldüğüne inanılması, karga vb. kuşların uğursuz addedilmesi, göz değmesinin insanlar üzerinde etkili olması bu dönemdeki inançlar arasında zikredilir.²⁶ Bu inançlarının etkileri daha sonra da devam etmiştir.

Bununla beraber erken dönemlerden itibaren Orta Asya Türk dünyasının bazı bölgelerine sokulmuş olan Zerdüştlük ve Mazdeizm'in İslamiyet'ten sonra Azerbaycan ve Anadolu'da Şiilik şeklinde devam ettiği kabul edilmektedir. Yine araştırmalar Türkler'in İslamiyet'i doğrudan Araplardan değil de daha ziyade Acemlerden aldıklarını haber vermektedir. Çünkü bu dönemde İranlılar İslamiyet'e dört yüzyıl kadar önce intisap etmiş ve bu zaman zarfında Ehl-i sünnet akidesi yanında Şii ve Bâtını anlayışlara da sahip olmuşlardır. Hatta Türkler'in İslamiyet'i kabul etmelerinde ve göçlerinde Sünnî din adamları kadar Şii din adamlarının da etkisinin olduğu, davranışlarında Sünnilik kadar Şiilik izlerinin görüldüğü bildirilmektedir.²⁷

²³ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmine Giriş* (İstanbul: Damla Yayınları, 1993). 21.

²⁴ M. Şemsettin Günaltay, *Hurafeler ve İslam Gerçeği* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1997). 88-92-102.

²⁵ Abdullah Çobanoğlu, *Halk Arasında Yaşayan Hurafeler Üzerine Bir Alan Araştırması*. (Uludağ Üniversitesi, 2006). 27.

²⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "Hurafe", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998). 383.

²⁷ Hatice K. Arpağuş, *Osmanlı ve Geleneksel İslam*, 1. Bs (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014). 280-281-282.

İslam'a giren hurafelerin bir kısmı, İran kaynaklıdır. İran bölgesindeki insanlar, eski dini inançlarını unutmamışlar, o hal ve inançlarını taşıyarak İslam'a girmişlerdir. Daha sonra bunlara Hint ve Yunan felsefesi de eklenmiştir. Müslümanlar, Kadisiye zaferinde İran Devletine büyük bir darbe vurarak siyasi hükümlerine son vermiş ise de İran kendi felsefesinde bir değişiklik yapmamıştır. İslamiyet'in ulu ve sade hükümleri İranlılarca tam benimsenememiştir. Bu nedenle zaman zaman İranlıların kurdukları mezhep ve fırkalar, İslam inancını batıl fikirlerle etkilemeye çalışmışlardır.²⁸

Türlere gelince bunlar da ilk dönemlerde Şamanizm'den İslamiyet'e geçişi yüzyıllar öncesine dayanmakla birlikte günümüzde Şamanizm'den kalan birçok adet ve geleneğin hala yaşatıldığı görünmektedir. Örneğin, bir kimse yola çıkmadan ardından su döküldüğünde, su gibi akıcı şekilde gidip geleceğine inanılır. Kurşun dökme geleneğiyle, hayatımızdaki olumsuz şeylerin, nazarın ve ağrının çıkıp gideceğine inanılır. Bazı kaynaklarda, Şamanizm'den gelen bu hurafeler "Kut dökme" ya da "Kut kuyma" olarak da tanınmıştır.²⁹ Fal bak-tırma olayı da Şamanizm inancında var olan ve kolayca bırakılamayan bir alışkanlık halini almıştır.³⁰

Şamanizm'de insanlarla ruhlar arasında aracılık yapan, ayin ve törenleri yöneten, "kam" adını verdikleri kişiler vardı. Türkler Müslüman olduktan sonra kamlar yeni hayat şartlarına ve dine uymak için muska(bitig)lar kullanmışlar, eski şaman dualarına peygamberlerin, meleklerin, evliya ve şeyhlerin adlarını eklemişlerdir.³¹

Dinler tarihi araştırmacıları hurafe ve batıl inanışların hemen hepsinin temelinde ecdada bağlılık, ateş, su, orman ve ağacı kutsal kabul etmenin derin izlerinin bulunduğunu bildirmektedirler. Bazı yaratıklarda üstün güç ve nitelikler görerek, onların yakınlığını elde etmek için onlara belli zamanlarda kurbanlar sunmak gibi yanlış inançlar, insanlığın, tarih içinde sıkça görülen yanılığının örneğidir. Kendilerini bu yanlış ve yanılığın kurtarmaya çalışan peygamberleri ve inananları "uğursuzluk" sebebi olarak suçlayan milletler bile görülmüştür.³²

²⁸ Günaltay, *Hurafeler ve İslam Gerçeği*. 93-103-104.

²⁹ Güliz Ulu, *Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi* (Ankara Üniversitesi, 2012).79.

³⁰ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. 159.

³¹ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. 73.

³² İsmail Lütfü Çakan, *Hurafeler ve Batıl İnanışlar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016).15.

Ateşe bakıp kehanette bulunmak Türklerde çok eski bir görenektir. Yine ateşe bakıp fal açmak, Orta Asya Türklerinde çok yaygın bir adet olmuştur. Şamanistlerin inançlarına göre, ateş her şeyi temizler ve kötü ruhları kovardı.³³ Şamanlar törenlerinde de ateşi öven ilahiler söylerler, “Göktürkler de ateşin kutsallığına inanırlar, ocağa saygı ve tazim gösterirlerdi”. Anadolu’da da ocağın tütmesi mutluluk alameti olarak bilinmektedir. Müslüman Kırgız ve Kazakların düğün törenlerinde de ateş ve ocak, Şamanistlerde olduğu gibi önemli bir öğedir.³⁴ Tedavi ile ilgili tütsü, kurşun dökme, dağlama vb. uygulamalarda ateş ile ilgili olup bu inanca dayanmaktadır.³⁵ İnsanların öldükleri yerde ve mezarlarında ateş ve mum yakmak bir çeşit kurban sayılırdı.³⁶ Eski İran inançlarının belirtisi olarak yayılmış Hidrellez günü, ateşler yakılıp etrafında halaylar çekilir. Ateşin üzerinden atlanır.³⁷ Anadolu’da yaygın olan parpı, alazlama, tütsü, dağlama, kurşun dökme, mum yakma, mezarlarda ateş yakma da bu inanca dayanmaktadır.

Su, Türkler için çok önemlidir. Dolayısıyla Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya doğru göç etmelerinin temelinde ülkelerinde verimli toprakların ve suyun olmayışının önemli bir etken olduğu bilinmektedir. El-Biruni (ö.1048) “el-Asaru’l-Bakiyye” adlı eserinde, Oğuzların bereketli bir pınarın yanındaki kayaya taptıklarını ve secde ettiklerini yazmıştır.³⁸ Günümüzde Türkler, buldukları yerde bir sıkıntı ve zorluk yaşadıklarında kutsal saydıkları su mekânlarına gitmektedirler. Kutsiyet atfedilen su ve pınarlar, şehit, veli gibi kişilerin türbesi ile yan yana bulunmaktadır.³⁹ Kendisine su verene, “su gibi aziz ol” demekle, dün olduğu gibi bugün de suyu “aziz” saymaktadır.⁴⁰ Bütün bunların, su ile ilgili eski Türk inanç ve pratiklerinin farklı biçimlerde, günümüzde de varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.⁴¹ Günümüzde kutsal kabul edilen bereketli ve uğurlu sayılan pınarlar, dileği kabul olsun diye bazı camilerdeki şadırvanlara ve havuzlara madeni para atma adeti de bu inançtan kaynaklanmaktadır.

³³ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. 67-68.

³⁴ Abdulkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı, 1976). 45.

³⁵ İnan, *Hurafeler ve Menşeleri*. 64.

³⁶ İnan, *Hurafeler ve Menşeleri*. 42-43.

³⁷ Sedat Örnek, “Hidrellez”, *Etnoloji Sözlüğü* (Ankara, 1971). 24.

³⁸ İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*. 31.

³⁹ İskender Oymak, “Anadolu’da Su Kültürünün İzleri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2010): 15.

⁴⁰ Turgut Akpınar, *Türkler’in Din ve Hukuk Tarihi*, 2. Bs (Ankara: İletişim Yayınları, 1999). 81.

⁴¹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri* (Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995). 56.

Ağacın kutsallaştırılması inancı, en eski kavim ve dinlerin hemen hepsinde rastlanan bir durumdur. Günümüzde de görülmesine rağmen eski devirlere ait bir inanç şeklinde devam etmektedir. Eski Yunanda, ağaçlarla birlikte doğup ölen ağaç perilerinin olduğuna inanılmaktadır. Eski Mısırda "sikomor" (firavun inciri), tanrıları barındıran ağaç olarak kabul edilmektedir. Hz. Âdem'in cennette karşılaştığı bilgi ağacı olarak zikredilen hayat ağacı bunlardandır.⁴² Eski Türklerde ağaç ve ormana saygı yaygın bir inanış idi. Bu sebeple bazı ağaçları takdis etmişler, özellikle kayın ağacını efsunlarında buldurmışlardır. Kayın ağacı Altayların dualarında anılmıştır ve bu ağaç koruyucu olarak kabul edilmiştir. Çocuğu olmayan kadınlar da ağaçların dibine giderek dua etmişlerdir.⁴³ Müslüman Oğuzların ağaçla ilgili geleneği koruduklarını folklorla beraber kitaplarda da görmekteyiz. 15. Yüzyılda tespit edildiği tahmin edilen Dede Korkut kitabında Korkut Ata, ağacın kesilmemesi için dua ediyor. İran'da Karakoyunlu Türkleri arasında da orman inancı görülmüştür. Bunlar, Şamanizm'in orman inancı ile birlikte birçok hurafeyi İslam'a taşımışlardır. Şamanizm geleneklerini bilhassa halkla iç içe olan ve halkın duygu yönüne hitabeden cahil dervişler yaymışlardır.⁴⁴ Ağaç ve orman inancına bağlı olarak bazı kuşlar ve hayvanlar da eski Türkler, eski Mısırlılar, Hintliler ve Zerdüşter tarafından kutsal kabul edilmiştir. Eski Türklerle bu inançlar muhtemelen İran, Hindistan ve Mezopotamya yöresinden aktarılmıştır.⁴⁵ Bugün de her yıl çam ağaçlarının dükkânların ve evlerin köşelerini süslemesi, bazı ağaçların kutsal kabul edilerek bez bağlamak suretiyle dilek tutulması ağaç inancının izlerinin yansımasıdır.

Yazı işaretlerinin(hiyeroglif, harf, rakam) esrarengiz, sihirle kuvvet ihtiva edildiğine dair inancın kaynağı, karanlık devirlere kadar uzanır. Yazının mahiyetini bilmeyen kavimler, yazıyı bilen kavimlerin deri, tablet, tahta ve başka nesnelere çizdikleri çizgilerle gaipten haber aldıklarına inanırlardı. Böylece yazı işaretleri, ilkel insanlara korku telkin etmiş, bıraktığı derin izler günümüze kadar gelmiştir. Anadolu'da da bu tür muskalara rastlanmaktadır.⁴⁶

"Muska"ların Budist, Maniheist, Müslüman Uygurlarda kelimeler ve formüller değiştirilerek devam ettiğini biliyoruz. Bu anlayış, fetişizm devrinin

⁴² Hikmet Tanyu, "Ağaç", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988). 456-457.

⁴³ İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*. 38-39.

⁴⁴ İnan, *Hurafeler ve Menşeleri*. 19.

⁴⁵ Karani, *Hurafelere Karşı Eğitim ve Bilim*. 42.

⁴⁶ İnan, *Hurafeler ve Menşeleri*. 59-60.

bıraktığı hurafedir. Bunun kaynağı Babil-Asur ve Mısır'ın en eski devirlerinde görülür.⁴⁷

Bugün halkın arasında eski Babil ve Mısır müşrikleri ile eski Türk Budist ve Şamanistlerin kullandıkları put, afsun ve tılsımlarından hiç farkı olmayan tılsım ve afsun öğreten pek çok kitap ve risaleler bulunmaktadır. Bu risalelerde düşmanı öldürmek, mal ve mülkünü imha etmek, birinin kalbini kazanmak, servetini ele geçirmek ve cinleri kendi hizmetinde kullanmak gibi işler için afsun ve tılsımlar öğretilmektedir. Bilgisiz müminleri kandırmak için de içine Kur'an-ı Kerim'den ayetler, Esmâ-i Hüsnâ ve mübarek dualar karıştırmışlardır. Bu kitaplar arasından Şemsül-Maarif-il-Kübra ve Kenzül-Havas'ı örnek olarak göstermek mümkündür.⁴⁸

3. KÜLTÜREL ETMENLER

“Kültür” sözcüğü Latince “colere”, ekip biçmek sözcüğünden geldiği kabul edilmektedir. Terim olarak kültür; bireyin düşünsel, inançsal ve duygusal etkinlikleri sonucunda ortaya çıkan yaratılar, değerler ve nesiller boyu aktarılan davranışlar bütünüdür. Diğer bir ifade ile kültür: insan tarafından üretilen, öğrenilip aktarılabilen, değişen ve değiştiren, ideali işaretleyen anlam haritalarıdır.⁴⁹ Kültür kavramı yaklaşık yüz elli yıldan beri kullanılmaktadır. Bu kavram, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte bir toplumun, toplum yapısı ve etkilerini ifade etmek bakımından yeni bir olgudur. Kültürel olanın en temel unsurlarının başında kurumlar gelmektedir. Kurum, kısaca, insanların yaşam tarzlarının örgütlenmiş bir parçasıdır. Din de toplumlarda kültürlerin şekillenmesinde ve aktarılmasında zaman zaman kurumsal işlevi görmektedir.⁵⁰

Kültürün önemli bir unsuru olan din insanlığın başlangıcından bu yana insanla birlikte var olan, içerdiği inanç ve ibadet ilkeleriyle daima kültürler üzerinde büyük etkisi olan bir olgudur. Her toplumda olduğu gibi Müslüman Türk toplumunda da inançlar, kültürü ve yaşama biçimini, kültürler ise inanç değerlerinin bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılmasında etkili olmuştur. Müslüman toplulukların örf, adet, sanat, edebiyat ve ahlak anlayışlarında İslam dininin etkisi görülmektedir. İslam dininin öğretileri, kültürün davranış örüntüsü

⁴⁷ İnan, *Hurafeler ve Menşeleri*. 59-60.

⁴⁸ İnan, *Hurafeler ve Menşeleri*. 50.

⁴⁹ Mustafa Aydın, *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*, 2. Bs (İstanbul: Açılım Kitap, Pınar Yayıncılık, 2013), 258.

⁵⁰ Aydın, *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*, 260.

kapsamında gelenek ve göreneklerle kuşaktan kuşağa aktarılırken süreç içerisinde birtakım yozlaşmalar ortaya çıkmıştır. Halk arasında yaygın olan inançların büyük bir kısmı, dini ve milli kültürümüzün zenginliğinden kaynaklanmaktadır. Fakat buna rağmen yanlış inanç ve uygulamaların olduğu da bir gerçekliktir.

Anadolu'da yeni doğan çocuğa nazar boncuğu takmak, gelenek haline gelmiştir. Bu tür uygulamalar, hurafelere inanmayanlarda da geleneğe dönüşmüştür. Aslında hurafeler atalarımız tarafından bizlere anlatılan inanç ve alışkanlıklardır. Hurafe denmesinin nedeni, modern dünyamızda mantıklı veya bilimsel açıklaması olmamasıdır. Hurafeler zamanla nereden geldiği unutulup, toplumda değişik hikâyelerle beslenerek nesilden nesile aktarılır. Günümüzde birçok hurafe, yüzyıllar öncesindeki dini inanışların ve kültürlerin kalıntısıdır.⁵¹

Modern çağda gelişmiş ülkelerde eski ocak-ateş inancının, değişik bir şekilde evlerde, dairelerde, özel şömineler şeklinde kullanıldığı olimpiyat meşalesi ve olimpiyat ateşi, kamp ateşleri ve fener alaylarıyla geçit törenleri dikkati çekmektedir. Hala eski inançlara ait birçok sembol günümüz toplumlarında yer almakta ve bu semboller benimsenmektedir. Bankalar, okullar, dernekler; meşale, kandil, ağaç ve yonca şekillerine rağbet göstermektedir.

İslam âlimleri dinin Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği şekliyle muhafaza edilmesi ve İslâmiyet'in bekasının sağlanması yolunda son derece dikkatli davranmışlardır. Buna rağmen birçok gelenek ve görenek din olarak algılanmış bu da bid'at ve hurafelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Zaman içerisinde bunların bir kısmı halk tarafından benimsenmiştir. Bid'atların ortaya çıkmasında İslâmî esas ve hükümlerin İslâmiyet'e yeni girenler tarafından yanlış anlaşılması ya da eski kültür mirasının etkisiyle yanlış yorumlanmasının etkisi büyüktür. Bunun yanı sıra bilgisizlik sebebiyle İslâm'da olmayan bir düşünceyi veya inancı dinde varmış gibi algılanması, gördüklerine, işittiklerine ve alıştıklarına uyması, yanlış da olsa o telâkkiden ayrılmak istememesi gibi sebepler de bid'atların ortaya çıkmasında ve yayılmasında etkili olmuştur.⁵²

Toplumların bid'at ve hurafeleri yaşamaları ve yaymalarının alt yapısında psikolojik etkilerinde olduğu düşünülmektedir. İnsan, bir yandan psikolojik yaşantıların etkisi altında çevresindeki olayları değerlendirip, neden-sonuç bağlantısına varmaya çalışırken, öte yandan türlü yollarla kendisine ulaşan

⁵¹ Güliz Ulu, *Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*.13-14.

⁵² Topaloğlu, *Kelam İlmine Giriş*. 163.

bid'at ve hurafeleri de en ufak bir eleştiri süzgecinden geçirmeden benimseyebilmektedir.

Örneğin; yolculuğa çıkan birinin arkasından su dökmek, merdiven altından geçmemek, gece tırnak kesmemek, hapşırana birisine "çok yaşa!" demek vb. anlayış ve inançlar insanlık tarihi kadar eskidir. Teknoloji ve bilimin ilerlemesine rağmen günümüzde, hurafeler hala devam etmektedir. Toplumların yaşam biçimleri farklı olduğu için, her toplumun kendine özgü hurafeleri bulunmaktadır. Çoğumuz psikolojik olarak bu tür inanışların negatif etkisine maruz kaldığımız için bu inançlara daha içten bir şekilde inanırız. Kabul etmesek bile, pek çok insanın yaşamı belirli oranda, hurafelerin etkisi altındadır. Gerçekleşmesini istemediğimiz bir olayı anlatırken tahtaya vurmamak, yıldız kayarken dilek tutmak gibi hepimizin çeşitli takıntıları vardır. Çünkü insanlar hurafelerin tuzağına düşüp manevi boşluklarını giderecek bir takım arayışlara girmektedirler.

Hurafelerin doğmasında psikolojik sebeplerin en önemlilerinden bir tanesi de çaresizlik düşüncesidir. Modern bilimden ve modern teknikten yoksun olan ilkelin, doğal olaylar ve felaketler karşısındaki çaresizliğini giderecek tek yol, bu felaketlerin nedeni olarak kabul ettiği doğüstü kuvvetleri yumuşatmak, onların gönlünü hoş etmektir. Bu ise, çoğunlukla büyüsel işlemlere başvurmakla olur. Hatta kimi durumlarda tek yol büyü olarak görülür. Bir diğer psikolojik etmen ise arzudur. Gelişmemiş düşüncede arzu ile gerçeğin ayırt edilmemesi, "insanı sırf arzu ile bir başkasına zarar vermeye" ya da "arzu ettiği şeyin benzerinin gerçekte de olacağına inandırmaktadır." "İlkel insanın dış ve iç dünyaları, düşünmeyi ve arzu etmeyi ayırt edemeyecek kadar beraberdır. Hatta denilebilir ki, bu arzu ve düşünce gerçeğin kendisidir."

Psikolojik etmenlerin yanında bir diğer faktörde geleceği bilme arzudur. Her insanda doğuştan geleceği (doğum ya da ölüm tarihini) bilmek ve doğa kanunlarına hâkim olmak merakı ve arzusu bulunmaktadır. Bu, binlerce yıl önce de böyleydi, bugün de böyledir. Eski Roma'da geleceği bildiren fal kitapları vardı. Yunanistan'da gelecekte haber veren Delphi'li, Dodana'lı Apollo rahipleri yaşıyordu. İnsanlar, kuş sesleri ve köpek havlamalarından, tavuğun yem yemesinden, kazların gagalarıyla vuruşlarından geleceğe dair bir şeyler çıkarmaya çalışmışlardır. Gerçekten de, geleceği bilmek arzusu birçok hurafenin doğmasına yol açmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca insanın geleceğini bilme merakı birçok kurum ve kuruluşlar tarafından istismar edilmiştir. Bu kurumlar geleceği bildirmede çeşitli yayın organlarını kullanmışlardır. İstismarı destekleyen bu tür yayınlar, hurafelerin yayılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Bugün, dünyanın her

yerinde, günlük gazetelerden internet sitelerinde, kitaplarda el falı, yıldız falı vb. fallarla astrologların gelecek aylara ve yıllara dair kehanetlerine büyük yer verilmektedir. Özellikle büyük şehirlerde yaşayanlarda görülen iskambil falı, el falı ve ruh çağırma seansları, hurafelerin modern kehanet kısmını teşkil etmektedir.⁵³ Ayrıca falla, sihir ve büyüyle, burçlarla, muska ve tılsımlarla ilgili yayınlanan birçok kitap ve internet sitelerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunlarla beraber televizyon ve gazetelerde yapılan reklamlar gibi faktörlerle hurafeler yeni nesiller üzerinde etkili olmaktadır.

Eşyanın mahiyetini ve doğa kanunlarını bilmemek de toplumlarda hurafelerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bazı objelere farklı anlamlar yüklendiği görülmüştür. İnsanlar, günlük hayatta kullandığı eşyalara (bıçak, ip, kilit vs.) çeşitli güçler atfetmiş ve bu eşyaların bu güçleri sayesinde kullanabileceğine inanmıştır. Bunun aksini yapmanın uğursuzluğun olacağına ve salgın hastalıkların çıkacağına inanmıştır.⁵⁴ Aslında bugün günümüz modern insanı da izah edemediği olaylara karşı metafizik dünyadan sebep arama ihtiyacı içindedir.⁵⁵ Örneğin I. Dünya savaşı sonlarına kadar Viyana Üniversitesi'nde Ord. Prof. Olan Commor adında bir Katolik alim, depremi "şeytanın titremesi" diye tanımlamış, dünyanın güneş etrafında döndüğünü kabul etmemiş, büyücü kadınların diri diri yakılmasını istemiştir.⁵⁶ Yine Dizanteriyi tedavi etmek için kırmızı bir mumu, hastanın vücudu üstüne sürmek, mumun kırmızı renginden şifa aramaktan başka bir şey değildir. Kırmızı mum, tabiatı icabı sözü geçen hastalığı iyileştirecek bir özelliğe sahip değildir. Ancak insanlar onu tedavi amaçlı kullanmışlardır. Anadolu'da sarılık olan bebeğe şifa niyetiyle sarı renkte elbise giydirmek, yüzüne sarı bir örtü örtmekte objenin mahiyetini bilmemekten kaynaklanan hurafelerdir. Özellikle de tıptan ümidin kesildiği noktada hurafeler devreye girmektedir. Günümüzde de son dönemde tüm dünyada yaygın olan Koronavirüs (Covit-19) salgın hastalığı hakkında birçok hurafeler yapılmaktadır. Hastaların yaşı kadar Kur'an'dan Hucurat Suresi okunmakta yine Kur'an'ı Kerimde Bakara Suresinin arasında kıl bulunursa bu kılın suya konularak içilmesinin hastalığa şifa olacağı telkin edilmektedir. Bu telkinden yola çıkarak

⁵³ Sedat Veyis Örneç, "Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançları ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Yayınları*. 174 (1968): 18.

⁵⁴ LucienLevi-Bruhl, *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı* Çev. Oğuz Adanır(İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2006). 28.

⁵⁵ Ali Kuşat, *Türk Toplumunda Nazar ve Psikolojik Bir Yaklaşım* (Kayseri: Laçın Yayınları, 2004). 49.

⁵⁶ Mustafa Turan, *Tarih Anekdotları*(Sakarya: Matsan Yayınları, 2003).32.

birçok insan, saçından ve sakalından Kur'an'a düşen kılları suya koyup içmiştir.⁵⁷

Hurafelere inanma ihtiyacını ortaya çıkaran bir başka neden de korku duygusudur. Korku duyarlılığını yaratan aşırı heyecan içgüdüleri giderek hurafeleri doğurmaktadır. Psikolojik birtakım korkularını yenmek için medyum veya cincilere başvurmak bunlara örnek olarak verilebilir.

Bu, alışılmışın dışındaki kuvvet ya da kudrete sahip olmak yahut onun zararından korunmak için, bir takım tedbirler almak ve bir takım şeylere riayet etmek gerekir.⁵⁸ İşte insanın doğa karşısındaki bu zayıflığı ve korkuları büyüsel işlemlere ve hurafelere yönelmesine neden olmaktadır.

Görüldüğü gibi yanlış inançların kabulünde eşyanın mahiyetini ve doğa kanunlarını öğrenme arzusu, korku ve batıl inanmalarla ilgili yayınlar ve reklamlar etkili olmuştur.

Günümüzde spor kulüpleri de hurafelerin etkisi altındadır, çünkü kulüpler hatta oyuncular hurafelere inanırlar ve geleneklerine bağlıdırlar. Birçok spor kulübü belirli bir topla, belirli bir renk malzemeyle, belirli bir oyuncuyla oynama gibi alışkanlıklara inanır. Oyuncular; kendilerinin ve oynadıkları kulübün oluşturduğu yanlış inanç dünyasının içinde yer almaktadır.⁵⁹

Çağımızda yaşayan bazı hurafeler de türbe ziyaretleriyle onlara atfedilen güç, yardım ve şefaahat beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Buralara uğrayanların dileklerinin kabul olacağına, hastalıklardan şifa bulacaklarına inanılmıştır. Bu arada, söz konusu türbelerde kurban adamak, çevredeki ağaçlara bez bağlamak ve onların ruhaniyetlerinden yardım beklemek de umut ve alışkanlık halini almıştır.⁶⁰ Diğer taraftan İslam kültür tarihinde önemli bir yeri olan kabir, türbe ziyareti ile tekke ve zaviye geleneği toplum içinde yaşayan şeyhlerin, sofilerin müjde ve korku içerikli sohbetleri de bazen hurafelerle süslenmiş ve böylece halk onları sevmeye başlamıştır. Bu sohbetlerde mevzu hadisler ve gerçeğe dayanmayan birtakım haber ve hikâyeler de kullanılmış ve kısmen kabul görmüştür.⁶¹

⁵⁷ "Sosyal Medyanın Yeni Gündemi: 'Kur'an'dan Çıkan Kıl, Koronavirüsü Bitiriyor' İddiası", Time-Türk, erişim: 12 Aralık 2020, <https://www.timeturk.com/haber-1368752>.

⁵⁸ Sedat Veyis Örnek, "Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançları ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki".29-30

⁵⁹ Güliz Ulu, *Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*.8-12.

⁶⁰ Fikret Karaman, *İslami İnanç Değerleri ve Çağdaş Dini Akımlar*. 181-182.

⁶¹ Fikret Karaman, *İslami İnanç Değerleri ve Çağdaş Dini Akımlar*.181.

4. SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca eski çağlardan günümüze gelinceye kadar, insanlar arasında hem dini hem de kültürel etmenler aracılığıyla ortaya çıkan birçok hurafeler, dini inançlar gibi korunarak çeşitli yollarla günümüze kadar gelmiştir. Müslümanlar arasında görülen bir takım bid'at ve hurafeler, eski Babil-Asur, Yunan, Hint, Mısır gibi kavimlerden intikal etmiştir. Ayrıca Yahudi, Hıristiyan, Şaman ve Zerdüştlerde bir takım hurafeler İslam dinine girmiştir. Bununla beraber toplumlar ve dinler arasında ortak kabul gören hurafelerde bulunmaktadır. Aynı yeri kutsal kabul edilmekte ve aynı ziyaret mekânına şifa niyetiyle gidebilmekte, aynı ritüeller uygulanmaktadır. Şamanizm'den gelen su ve ateş inancı, Yahudilikten tılsımlar, Hıristiyanlıktan gelen türbeleri kutsallaştırma ve orada bulunan ağaçlara bez bağlama bizlere intikal etmiştir. Bununla birlikte Hıristiyanlıktan İslam'a bid'at ve hurafelerin girmesinde misyonerlik faaliyetlerinin etkin rolü olmuştur.

Tarih boyunca ilahi dinlerin esas ve ilkelerinden sapmalar her zaman görülmüştür. Farklı yoğunlukta olsa da bu sapmalar tüm sosyal kesimlerde görülebilmekte ve farklı toplumlarda zihniyet ve uygulama açısından birbirine benzer hurafe ve davranışlar gözlemlenebilmektedir. Somut örnekler vermek gerekirse; Hıristiyanlıkta bayram olarak kabul edilen Noel günü tüm dünyada ve Müslümanlarca da kutlandığı görülmektedir.

İslamiyet'i kabul eden çeşitli din mensupları eski dinlerine ait bir takım ritüel ve inançları daha sonra da devam ettirmiş ve diğer Müslümanlara aktarmışlardır. Bu nedenle de İslam'a giren hurafelerin bir kısmı İran kaynaklıdır. İran bölgesindeki insanlar, eski dinlerini unutmamışlar önceki fikir ve davranışlarıyla İslam'a girmişlerdir. İslamiyet'in sade hükümleri İranlılarca tam benimsenememiştir. Onlar kurdukları mezhep, fırkalar, batıl fikir ve hurafelerle İslam inancını etkilemeye çalışmışlardır.

Türkler de önceki inançları olan Şamanizm'den kalan birçok adet ve geleneği İslam'ı benimsedikten sonra yaşatmaya devam etmişlerdir. Eski Şaman dualarına peygamberlerin, meleklerin, evliya ve şeyhlerin adlarını da eklemişlerdir.

Babil-Asur ve Mısırın eski devletlerinde görülen ayrıca Budist ve Maniheiztlerden gelen muskalar Müslüman Uygurlarda kelimeler ve formüller değiştirilerek devam ettirilmiştir. Yine bunlardan gelen tılsım ile afsunlarda pek çok risale ve kitaplarda Kur'an-ı Kerimden ayetler, esmaül hüsna ve mübarek dualar karıştırılarak İslam toplumuna geçmiştir.

Kültür bir milletin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren oluşturduğu maddi ve manevi değerler bütünüdür. Halk kültürünü ve milletin kendine ait özelliklerini yansıtır. Toplumlarda inançlar, kültürü ve yaşama biçimini, kültürler ise inanç değerlerinin bir kuşaktan diğer bir kuşağa aktarılmasında etkili olmaktadır. Bizlere aktarılan alışkanlıklara hurafe denilmesinin nedeni bilimsel bir açıklamasının olmamasındandır.

Hurafelerin doğmasında etkili olan bir başka nedende psikolojik etkenlerdir. Bu psikolojik sebeplerin en önemlilerinden bir tanesi de çaresizlik duygusudur. İnsanların doğal olaylar ve felaketler karşısındaki çaresizliğini giderecek tek yolun büyü, fal gibi inançlara yönelmek olduğunu düşünmüşlerdir. Diğer bir psikolojik etmen ise arzudur. Arzu ile gerçeğin ayırt edilebilmesi “İnsanı sırf arzu ile bir başkasına zarar vermeye” inandırmaktadır. Başka bir sebepte geleceği bilme arzusudur. Her insanda doğuştan geleceği bilme merakı bulunmaktadır. İnsanların bu merakı birçok yayın organları tarafından istismar edilip hurafelerin yayılmasında rol oynamaktadır. Günlük gazete ve internet sitelerinde el falı, yıldız falı gibi fallar hurafelerin modern kehanet kısmını oluşturmaktadır. Eşyanın mahiyetini ve doğa kanunlarını bilmemekte psikolojik nedenlerindedir. İnsanlar günlük kullandığı eşyalara güç atfetmişlerdir. Hurafelere inanma ihtiyacını ortaya çıkaran bir diğer etken de korku duygusudur. İnsanlar psikolojik bir takım korkularını yenmek için medyum ve cincilere başvurmaktadır.

Günümüzdeki birçok hurafe, yüzyıllar öncesindeki inanışların ve kültürlerin kalıntısıdır. İslam âlimleri İslamiyet’in bekasının sağlanması ve dinin Hz. Peygamberin tebliğ ettiği şekliyle korunması için son derece dikkatli olmuşlardır. Fakat yine de birçok gelenek ve görenek din olarak algılanmış bu da bid’at ve hurafelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşayan bazı hurafelerde türbe ziyaretleri ve onlara atfedilen güç, yardım ve şefaak beklentisinden kaynaklanmaktadır. Türbelere gidenlerin dileklerinin kabul olacağı ve hastalıklarının şifa bulacağına inanılmıştır.

Netice olarak bid’at ve hurafelerin asıl doğuş sebebi, toplumdaki kültür değişmeleridir. Müslümanlar bazen eski inanışların bir devamı, bazen de başka kültürlerin etkisinde kalarak İslam’ın kabul etmediği örf ve adetlere yönelmişlerdir. Özellikle çaresiz kalan, umudunu kaybeden insanlar bu tür yanlış davranışlara saparak daha çok rağbet etmektedir. Böylece dinlerin pek çoğu, kendi mensupları tarafından zamanla merkeze yerleştirilen hurafeler sebebiyle aslını ve berraklığını kaybetmiştir. Bu nedenle yabancı kültür ve medeniyetlerden inanç, adet, gelenek şeklinde yapılan alıntılar bu çerçevede değerlendirilmeli, İslam’ın amaç ve ilkeleriyle bağdaşmayanları ise ayıklamak gerekir.

5. KAYNAKÇA

- Ahmed el-Ezheri, Ebi Mansur Muhammed. Mu'cemu Tehzibu'l Luğati. Beyrut: Dar el-Marefah, 2001.
- Akpınar, Turgut. Türkler'in Din ve Hukuk Tarihi. 2. Bs. Ankara: İletişim Yayınları, 1999.
- Arpaguş, Hatice K. Osmanlı ve Geleneksel İslam. 1. Bs. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014.
- Aydın, Mustafa. Güncel Kültürde Temel Kavramlar. 2. Bs. İstanbul: Açılım Kitap, Pınar Yayıncılık, 2013.
- "Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi". İstanbul: Gelişim Yayınları, t.y.
- Candan, Abdul Celil. "Hurafe". Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010.
- Çakan, İsmail Lütfü. Hurafeler ve Batıl İnanışlar. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016.
- Çobanoğlu, Abdullah. Halk Arasında Yaşayan Hurafeler Üzerine Bir Alan Araştırması. Tez, Uludağ Üniversitesi, 2006.
- Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük. Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi, 1986.
- Eğitim Ansiklopedisi. 41. Ankara: Ansiklopedi Yayınevi, 1966.
- Günaltay, M. Şemsettin. Hurafeler ve İslam Gerçeği. İstanbul: Marifet Yayınları, 1997.
- Hançerlioğlu, Orhan. "İslam İnançları Sözlüğü". 109-168. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- İnan, Abdulkadir. Eski Türk Dini Tarihi. İstanbul: Kültür Bakanlığı, 1976.
- İnan, Abdulkadir. Hurafeler ve Menşeleri. Ankara, 1962.
- İnan, Abdulkadir. Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986.
- İslami Analiz. "Prof. Dr. Hamdi Gündoğar'dan 'Yılbaşı' Uyarısı: Müslüman'ın Görevi Kendine Özgü İslam Kültürünü Yaşamaktır". Erişim: 23 Haziran 2020. <http://www.islamianaliz.com/h/62267>.
- Kalafat, Yaşar. Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995.
- Karaman, Fikret. İslami İnanç Değerleri ve Çağdaş Dini Akımlar. Ankara: TDV, 2016.
- Karani, Bedir. Hurafelere Karşı Eğitim ve Bilim. İstanbul: Ravza Yayınları, 2015.
- Kuşat, Ali. Türk Toplumunda Nazar ve Psikolojik Bir Yaklaşım. Kayseri: Laçın Yayınları, 2004.
- Küçük, Abdurrahman - Tümer, Günay - Küçük, Alpaslan. Dinler Tarihi. 4. Baskı. Ankara: Berikan Yayınevi, 2012.
- Levi-Bruhl, Lucien. İlk İnsan ve Ruh Anlayışı. Trc.Oğuz Adanır. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2006.

- Lings, Martin. Antik İnançlar Modern Hurafeler. Trc. Nabi Avcı. İstanbul: Ağaç Yayınları, 1991.
- Oymak, İskender. "Anadolu'da Su Kültünün İzleri". Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1 (2010): 15.
- Örnek, Sedat Veyis. "Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançları ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Yayınları. 174 (1968): 8.
- Örnek, Sedat. "Hidrellez". Etnoloji Sözlüğü. Ankara, 1971.
- Pakalın, Mehmet Zeki. "Bid'at". Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü. 3: 256. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Tanyu, Hikmet. "Ağaç". İslam Ansiklopedisi. 456-457. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- TimeTürk. "Sosyal Medyanın Yeni Gündemi: 'Kur'an'dan Çıkan Kıl, Koronavirüsü Bitiriyor' İddiası". Erişim: 12 Aralık 2020. <https://www.timetürk.com/haber-1368752>.
- Topaloğlu, Bekir. Kelam İlmine Giriş. İstanbul: Damla Yayınları, 1993.
- Topaloğlu, Bekir - Çelebi, İlyas. Kelam Terimleri Sözlüğü. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- Turan, Mustafa. Tarih Anekdotları. Sakarya: Matsan Yayınları, 2003.
- Türkyılmaz, Atilla. "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları". Bilim Kültür- Uluslar arası Kültür Araştırmaları Dergisi. 4 (2013).
- Ulu, Güliz. Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi. Ankara Üniversitesi, 2012.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Hurafe", İslam Ansiklopedisi. 383. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yel, Ali Murat. "Hurafe". İslam Ansiklopedisi. 18: 381. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yılmaz, Fatma. Din Eğitimi Işığında Kadınlar Arasında Yaşayan Hurafeler. İstanbul: Cihan Yayınları, 2008.